

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

F. Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanası

Dünyanı dəyişdirən balaca ixtira lar

17 yanvar - Uşaq  xtiralar  Günü münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları   n hazırlanmış metodik vəsait

Bakı-2023

Tərtibçi

Nərmin Qədəməllazadə

İxtisas redaktoru və
buraxılışa məsul:

Şəhla Qəmbərova
Əməkdar Mədəniyyət işçisi

Redaktor:

Ruhiyyə Məmmədli

Dünyanı dəyişdirən balaca ixtiraçılar - 17 yanvar Uşaq İxtiraları Günü münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait / tərt.ed.: N.Qədəməllazadə; ix.red. və burax.məsul Ş.Qəmbərova;F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası.-Bakı, 2023.-18 s.

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2023.

Giriş

17 yanvar - Uşaq İxtiraları Günü kimi tarixə düşür. Uşaq İxtiraları Günü, dünyaya meydan oxuyan və müşkül məsələlərin böyüklərdən daha yaxşı həllini tapmağı bacaran bütün uşaqları bir araya gətirən gündür. Bu tarix məşhur amerikalı siyasətçi Benjamin Franklinin doğum gününə təsadüf edir. 1718-ci ildə 12 yaşlı Benjamin balıq üzgəclərini xatırladan iki qərribə əşya ilə çimərlikdə peyda olur. Ətrafdakıların iztehzalı gülüşlərinə baxmayaraq Benjamin o gün hamıdan daha sürətli üzürdü. Beləliklə üzgüçülük üçün ilk lazımi predmet yaranmış olur. Franklin 15 yaşında olarkən isə dünyaya növbəti bir yenilik – yellənən kürsünü bəxş edib. Bununla da, onun doğum tarixi Uşaq ixtiraları günü olaraq təyin edilib. Gənc ixtiraçıların istedadına həsr olunmuş bu gün uşaqlara, onların fikirlərinə, yaradıcılığına daha çox diqqət ayırmağa sövq edir. Çünki bəzi hadisələr göstərir ki, onların arasında nəhəng istedadlar yetişə bilər. İstedad sonradan qazanılmaz, insanın özü ilə doğulur. Azərbaycan tarixən istedadlar diyarıdır. İstedadlı uşaqlar həm ailələr, cəmiyyət, həm təhsil müəssisələri, həm də dövlətimiz tərəfindən lazımi səviyyədə qayğı ilə əhatə olunur. İstedadlı uşaqların istedadının üzə çıxarılmasının bir sıra formaları mövcuddur. Bu təlimləri irəli sürən alimlər qeyd edir ki, belə təlim forması müxtəlif yaş qruplarına aid olan istedadlı uşaqların təlim prosesində dövrü olaraq müəyyən müddətə qruplaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bu, istedadlı uşaqların öz yaşlıları və yaşca onlardan fərqlənən digər istedadlarla ünsiyyətdə olmalarına, eyni sahədə istedadı olan uşaqlarla özlərini müqayisə etməyə, öz vəziyyətlərini qiymətləndirməyə və s. imkan verir.

Dahi şəxsiyyətlərin uşaqlar haqqında söylədikləri fikirlər

Uşaqlar bizim gələcəyimizdir, gələcəyimizi nə cür tərbiyə edəcəyiksə, ölkəmizin, millətimizin, dövlətimizin sabahı bundan asılı olacaqdır.

Heydər Əliyev
ümummilli lider

Uşaqlar bizim sabahkı hakimlərimizdir, bizim dünyagörüşümüzün, əməllərimizin tənqidçiləridir.

M.Qorki
yazıçı

Uşaqlar olmasaydı insanlığı bu qədər sevə bilməzdik.

Fyodor Dostoyevski
yazıçı

Hər uşaq bir tərəfdən dahi və hər dahi bir tərəfdən uşaqdır.

Artur Şopenhauer
filosof

Tərbiyyə – uşaqda yeni imkanların, bacarıqların yaradılması deyil, onda mövcud olan imkanların qidalandırılmasıdır.

Cuzeppe Madzini
siyasətçi

Uşaqdakı utanma halı ondakı ağıl nurunun əlamətidir.

Əl Qəzali
filosof

Uşaqların ixtira etdiyi ən məşhur kəşflər

Biz adətən alimlərin ağına heyran olmağa alışmışıq. Lakin bəzən uşaqlar da müdriklikləri ilə seçilir, nə isə ixtira edirlər. Gənc ixtiraçıların istedadına həsr olunmuş bu gün uşaqlara, onların fikirlərinə, yaradıcılığına daha çox diqqət ayırmağa çağırır, axı onların arasında nəhəng ixtiraçılar yetişə bilər. İndi isə bu məşhur kəşflərdən bəhs edək.

Plastilini ingilis Kleo Mak Vikerin nəvəsi icad edib. Onun Kutol fabrikində divar kağızlarını kömür tozundan təmizləmək üçün istifadə edilən xüsusi yapışdırıcı maddə istehsal edilib. Mak Vikerin nəvəsi bu yapışqan maddədən müxtəlif fiqurlar yaratmağı xoşlayırdı – ona görə də o, divar kağızı təmizləyicisinin oyun üçün istifadə oluna biləcəyi fikrini irəli sürdü. Nəticədə maddədən təmizləyici komponent ləğv olundu, boyalar əlavə edildi və nəticədə plastilin alındı. Lakin plastilinin ixtirasına patenti tamamilə başqa insanlar aldı- 1880-ci ildə Frans Kolb və 1899-cu ildə Uilyam Harbutt. Harbutun plastilini tərkibində minimal dəyişikliklərlə olsa da, sonda şöhrəti məhz o qazandı və ona kiçik bir abidə də ucaldıldı. Kleo MakVikerin nəvəsinin isə heç adını bilən yoxdur.

Qışda amerikalı Frenk Epperson küçədə qalmış bir stəkan limonadın onu milyonçuya çevirəcəyini ağına belə gətirməmişdi. Səhər limonad soyuqdan buza çevrilmişdi bununla da on bir yaşlı Epperson “**meyvəli buzu**” ixtira etmiş oldu. O, ilk vaxtlarda öz ixtirasını kütləvi istehsalata çevirməyi düşünmürdü. On səkkiz ildən sonra, yəni 1923-cü ildə donmuş limonad istehsalı ilə məşğul olan zavodu yaratdı. Daha sonra yaxşı gəlir əldə etmişdir.

15 yaşlı Filo Farnsourt **elektron görüntünün ötürmə texnologiyasını** icad edib. Müasir televiziya bu insana çox şey borcudur. Məktəbli olarkən Filo kimya müəlliminə şəkilləri uzun məsafələrə elektron şəkildə ötürmək üçün layihə təqdim etdi. Dörd il sonra o, elektronların təsiri altında fosforun parladağı görüntülər yaradan vakuum borusunu hazırladı. 1927-ci ildə o, ilk dəfə elektron təsviri ötürülməsini – üfüqi xətti yaratdı, bundan əvvəl televiziya mexaniki modullar üzərində işləyirdi.

1926-cı ildə 13 yaşlı Amerikalı yeniyetmə Benni Benson tərəfindən Alyaskanın bayrağı yaradılmışdır.

Beynəlxalq kosmik stansiyada kosmonavtlar və astronautlar Moskva məktəblisi Dmitri Reznikovun 12 yaşında ikən hazırladığı **diş fırçasından** istifadə edirlər. Moskva Tibb və Stomatoloji Universitetinin mütəxəssisləri dizaynı ixtira kimi tanıyıblar. Fırçanın qulpunda üç düymə var: birincisi diş məcununu tüklərin arasına verir, ikincisi – kiçik kompressor ilə hava verir, üçüncüsü isə işlənmiş diş məcununu sovuraraq onu zibil qabına çıxarır.

15 yaşlı amerikalı Çester Qrinvud 1873-cü ildə **soyuqdan qoruyan qulaqcıqlar** ixtira etmişdir.

Versiyalardan birinə görə, ilk qarda yeriyən maşını 1922-ci ildə 15 yaşlı kanadalı Jozef-Arman Bombardye ixtira etmişdir.

Gözdən əlillərin yazıb oxuması üçün Brayl əlifbasını 1824-cü ildə 15 yaşlı fransız Lui **Brayl** ixira etmişdir. Qeyd edək ki, Lui atasının emalatxanasında çəkməçi bıçağına işləyərək yıxılmış və 5 yaşında görmə qabiliyyətini itirmişdi. Lakin Lui öz ixtirasının köməkliyi ilə oxumağı öyrənmişdi. Dünya hələ də bu ixtiradan istifadə edir.

İlk qar avtomobilini 1922-ci ildə 15 yaşlı kanadalı Cozef-Armand Bombardier icad edib. Köhnə Ford-un hissələrini

istifadə edərək, o, bir həftə ərzində qar arabasını düzəldə bildi. Cihaz təxminən bir mil yol qət etdi. Armandın qardaşı Leopold qar arabasını iki kəndirlə idarə edirdi, Armand isə yanacaq tədarükünü əllə idarə edirdi. Gələcəkdə Arman müxtəlif texniki qurğular ixtira etməyə davam etdi və yalnız 1957-ci ildə qar arabası ideyasına qayıtdı. Qar avtomobili “Ski-Doo” adlandırıldı və kütləvi istehsala buraxıldı. İndi “Ski-Doo” qar arabalarının ən məşhur markalarından biridir.

Zəif eşidən insanlar üçün cihaz. 14 yaşlı Coana Kon Good Vibrations adlı cihaz ixtira edir və bu qurğu toxunma zamanı yaranan hisləri səs dalğalarına çevirir. Zəif eşidən insanlar bunun sayəsində musiqini duya bilirdilər.

Şəxsi sualtı qayıq. Amerikalı məktəbli daşına bilən sualtı qayıq ixtira etmişdi və onun bu kəşfi ailəsinə cəmi 2 min dollara başa gəlmişdi. Bu sualtı qayıq 2 metr dərinliyə enməyə və bir neçə saat su altında qalmağa imkan yaradırdı.

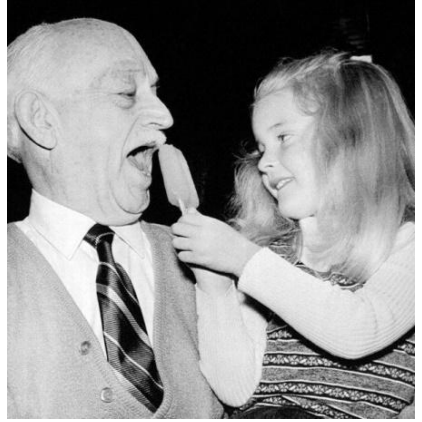
Tramplinin yaradılması ideyası 16 yaşlı gimnast Corc Nissenə məxsusdur. Bu kəşfin üzərindən illər keçsə də, müasir dövrdə də dəyişiklik edilmədən istifadə edilir. Çünki hər şey mükəmməl şəkildə yaradılmışdı.

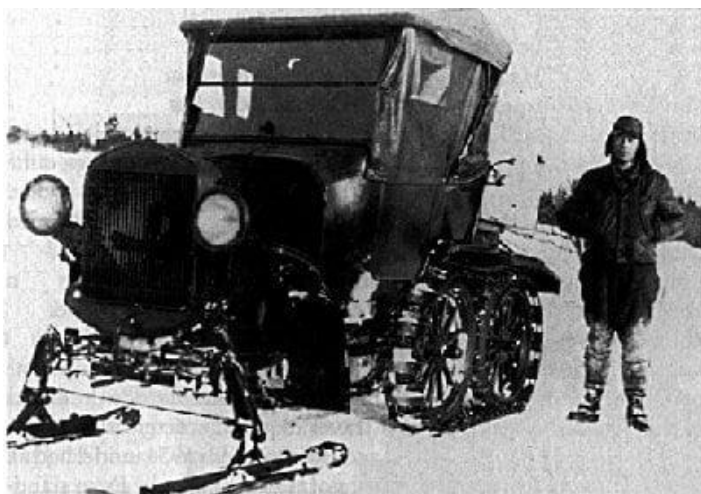
15 yaşlı məktəbli **onkoloji xəstəliklərin diaqnostikasında** yeni metodlar yaratmışdır. Onun yaratdığı testin nəticələrini 5 dəqiqəyə əldə etmək mümkündür.

Kitabxanada keçirilən tədbirlər

Bu əlamətdar günlə bağlı kitabxanalarda bir sıra tədbirlər keçirilə bilər. Kitabxanada bu günlə bağlı şəkillərdən ibarət sərgi, viktorina, səhnəcik təşkil etmək olar. Sərgidə aşağıdakı başlıqlardan istifadə etmək məqsədəuyğundur: “İxtira etmək uşaqlara xas xüsusiyyətdir”, “Bu günün balaca ixtiraçıları – gələcəyin böyük dahiləri”, “Dünyanı dəyişdirən balaca ixtiraçılar” və s.

Şəkil sərgisi

Səhnəcik

17 yanvar uşaqların ixtirası günü ilə bağlı kitabxananın oxu zalında tədbir etmək məqsədəuyğundur.

Kitabxanaçı: Əziz tədbir iştirakçıları və dəyərli qonaqlar! Hər birinizə gədiyiniz üçün təşəkkür edirəm.Və icazənizlə tədbiri açıq elan edirəm.

Öncə uşaqların ixtirası günü ilə bağlı olan slayd qonaqlara təqdim olunur.

<https://www.youtube.com/watch?v=aeSG5YTKm3E>

Aparıcı: Dəyərli qonaqlar indi isə səhnəyə uşaqlar tərəfindən ixtira olunan kəşflər gəlir.

Alqışlar sədaları altında Brayl əlifbası səhnəyə gəlir.

Brayl əlifbası: Salam Dostlar, mən görmə qüsurlu dostlarımız üçün kəşf olunan ixtirayam. Onların rahat oxuyub, yaza bilmələri üçün onlara kömək edirəm.

Kitabxanaçı: Brayl əlifbasını dinlədik. Bu əlifbanın gözdən əngəlli insanların həyatında müsbət rolu böyükdür.

Alyaska bayrağı: Mən bir zamanlar siz yaşda dostlarımdan biri tərəfindən yaradılmışam. Sizlərdə çalışın daha böyük nailiyyətlər əldə edəcəyinizə inanıram.

Plastilin: Əziz Qonaqlar! Mənim sayəmdə artıq istədiyiniz fiquru, bütün heyvan, əşya maketini asanlıqla hazırlaya bilərsiniz. Uşaqlar tərəfindən ən çox bəyənilən tərəfim elastik, yumuşaq və rəng çeşitlərimin bol olmasıdır.

Xəz qulaqlıqlar: Qışda böyükdən kişiyyə hərəkəsin sevə-sevə istifadə etdiyi geyim aksesuarıyam. Kəşfimi 15 yaşlı Çester Qrinvuda borcluyam. Uşaqlar sizdə arzularınızın, istəklərinizin ardınca gedin. İnanıramki, siz bunu bacaracaqsınız.

Aparıcı: Əziz Qonaqlar, indi isə səhnəyə sizlər üçün hazırladığımız mahını səsləndirmək üçün kiçikyaşlı uşaqları dəvət edirik. (*Oxuyur xor*)

https://www.youtube.com/watch?v=tnOWSWb_BDg

Aparıcı: Tədbirimiz artıq yavaş-yavaş yekunlaşır. Ümidvarıq tədbirimizi bəyəndiz. Sonda sözü kitabxananın direktoruna veririk.

Kitabxanaçı: Tədbirimizin ərsəyə gəlməsində əziyyəti keçən hərəkəyə təşəkkür edirəm.

Böyük tarixi şəxsiyyət Heydər Əliyev deyirdi: "Uşaqlar bizim gələcəyimizdir, gələcəyimizi nə cür tərbiyə edəcəyiksə, ölkəmizin, millətimizin, dövlətimizin sabahı bundan asılı olacaqdır".

Bizim gələcəyimiz siz uşaqlarsız. Daim üzərinizdə çalışın biz hər zaman sizlərin arxasındayıq. Məqsədlərinizin ardınca gedin. Sizdən sonra növbəti nəsillər sizin ixtiralarınızdan danışsın.

Viktorina

Kitabxanalarda bu günlə bağlı uşaqlar arasında viktorina keçirilməsi də yaxşı olar. Sorğu üçün aşağıdakı sualları təqdim edirik:

1. Ümumdünya Uşaq İxtiraları Günü kimin adı ilə bağlıdır?

Cavab: Amerikalı siyasətçi Benjamin Franklinin

2. Uşaq İxtiraları Günü nə zaman keçirilir?

Cavab: 17 Yanvar

3. Uşaqların ixtira etdiyi kəşflərdən hansılarını sadalaya bilərsiniz?

Cavab: Plastilin, Xəz qulaqlıqlar, Alyaska bayrağı və s.

4. Uşaqlarla bağlı dahi şəxsiyyətlər tərəfindən söylənilən fikirlərdən hansını deyə bilərsiniz?

Cavab: Uşaqlar olmasaydı insanlığı bu qədər sevmə bilməzdik. *Fyodor Dostoyevski*

5. Azərbaycanda uşaq ixtiraçılarından kimi tanıyırsınız?

Cavab: Həsən Quliyev, Reyhan Camalova, İmran Nəsimov

6. Zəif eşidən insanlar üçün cihazı kim ixtira edib?

Cavab: Coana Kon

7. Azərbaycanlı gənc ixtiraçıların kəşflərindən hansıları tanıyırsınız?

Cavab: PUA-lar, raketlər, "Zəfər yolu" kosmik stansiya modeli və s.

Müsabiqə

Göstər məharətini

Kitabxananın nağıl otağında kiçik dostlarımızla “*Göstər Məharətini*” adlı müsabiqə keçirmək məqsəduyğun olar. Metodist uşaqlara yarış üçün rəngli plastilinləri paylayır. İştirakçılara 1 saat vaxt verilir. Sonda ən gözəl işi ortaya çıxaran iştirakçı qalib seçilərək, kitabxana tərəfindən bir-birindən gözəl, maraqlı kitablar hədiyyə olunur.

Qalib əl işini sizlərə təqdim edirik.

Azərbaycanda uşaq ixtiraları

Azərbaycanda da uşaq ixtiralarına geniş rast gəlinir. Bəzi ixtiraçılarımızı sizə tanıdaq.

13 yaşlı Həsən Quliyev bildirib ki, PUA-lar, raketlər, model peyklər və onların hissələrinin istehsal edilməsi ilə məşğuldur və “İstikbal-1”, “İstikbal-2” və “Atılay” adlı 3 PUA layihəsi mövcuddur. “Fərdin inkişafı üçün erkən yaşdan öz üzərində işləyib, araşdırmalar aparması lazımdır. Uşaq yaşlarımdan öyrənməyə can atıram. Bunun üçün kifayət qədər internet resursları mövcuddur. Axtarışların nəticəsi olaraq startap, xaricdə təhsil və ümumilikdə bütün mövzular haqda geniş məlumat əldə edib, dünyagörüşümü genişləndirirəm.

Valideynlərim sənaye sahəsində çalışmasalar da, hər zaman ən yaxın dəstəkçim olublar. Atam hərbiçi, anam müəllimdir. Lakin dayım sahibkardır və bizneslə bağlı ondan öyrənirəm”.

2017-ci ildə 15 yaşlı Reyhan Camalova qurulan Reynerci startapının təsisçisidir. Yağış suyundan enerji istehsalını nəzərdə tutan bu qurğunun prototipi hazırda 22 led lampanı işıqlandırır və 22 vatt enerji yaradır. 2017-ci ildə Azərbaycanda ilk dəfə keçirilən "ClimateLaunchpad" startap akselerasiya proqramına öz "Rainergy" layihəsi ilə qatılıb. Rainergy" layihəsi "ClimateLaunchpad" 2017 proqramının Azərbaycan finalında ən yaxşı 3 startap arasına girə bilməsə də, "Auditorianın Favorit Startapı" mükafatını qazanıb. Dünyanın ən məşhur dərgilərindən olan "Forbes"

jurnalının yaşı 30-dan aşağı olan 30 ən istedadlı ixtiraçı və innovatorlar siyahısına daxil olmuşdur.

16 yaşlı Əlyar Kərimli kənd təsərrüfatında su ilə işləyən texnikalar yaratmışdır. Məsələn su ilə işləyən traktor, odunyığan və s. Əlyar Kərimlinin gələcəklə bağlı böyük layihələri var. Böyük stansiyaların çox az enerji ilə işləməsi, böyük təyyarələr və s.

<https://www.youtube.com/watch?v=q--XsxF6hUE>

Heydər Əliyev adına Müasir Təhsil Kompleksinin 10-cu sinif şagirdi İmran Nəsimovun təqdim etdiyi "Zəfər yolu" kosmik stansiya modeli bir neçə unikal keyfiyyətinə görə hazırki modellərdən fərqlənir. Bu model ilk öncə işləmə prinsipinə görə digər dizaynlardan seçilir. Modelin dizaynı modul xarakterlidir və ilkin vəziyyətində bir neçə fərqli ölçülü kürə şəkilli hissələrdən ibarətdir. Kosmik stansiyası: əsas idarəetmə modulundan, teleskopik strukturlu sistemdən ibarətdir. Əlavə sfera formalı hissələr isə, stansiya kosmosa göndərilən zaman bir-birinin daxilində yerləşir. Lazımı hündürlük əldə olunduqda qeyd olunan teleskopik strukturlu mexanizm işə düşüb stansiyanı işlək vəziyyətə gətirir. Gələcəkdə tələbatı uyğun olaraq əlavə modullar ümumi sistemə heç bir problem olmadan inteqrasiya oluna bilər. Bu imkan isə standart birləşmə mexanizmi verir, enerji tələbatı isə tam olaraq stansiyanın əsas modulunda və kürə modullarının üzərində yerləşən günəş panelləri tərəfindən ödənilir.

Ədəbiyyat siyahısı:

Qasımov R. İnformatika. Sabaha açılan pəncərə. - Bakı : Ayna Mətbu Evi, 2001. - 79 s.

Gündüz O. Kompüter : İnformasiya texnologiyalarının əsasları. - Bakı : Multimedia Mərkəzi, 2006. - 304 s.

Azərbaycanda informasiya cəmiyyəti. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları : statistik məcmuə. - Bakı : Səda, 2007. - 135 s.

Məmmədli R. ICQ - Mən Səni Axtarıram : ICQ ilə dost tap, söhbət elə və əylən. - Bakı, 2008. - 120 s.

Stepanov V. Kitabxana proseslərində internetdən istifadə - Bakı : Şərq-Qərb, 2015. - 272 s.

Gündüz O. İnternet. Azərbaycan internet resursları. - Bakı : Multimedia İnformasiya Sistemləri və Texnologiyaları Mərkəzi, 2006. - 250 s.

Gündüz O. İnternet : Azərbaycan internet resursları. - Bakı : Multimedia Mərkəzi, 2010. - 416 s

Elm və helm. - Bakı : Azərbaycan, 2010. - 18 s.

Bilik verən nağıllar : 6-8 yaş üçün. - Bakı : Altun Kitab, 2018. - 64 s.

Seyidov R. Elm və Texnika. İnkişaf tarixi. - Bakı : Ayna Mətbu Evi, 2001. - 80 s.

Xəlilov S. Elmşünaslığa giriş. - Bakı : Azərbaycan Universiteti nəşriyyatı, 2010. - 440 s

https://az.wikipedia.org/wiki/Reyhan_Camalova

<https://azedu.az/az/news/41239-azerbaycanin-gelecek-selcuq-bayraqdari-13-yasli-hesen-hedeflerimiz-elon-maskla-ust-uste-dusur>

<https://azertag.az/xeber/ Teknofest festivalinda Azerbayca ni temsil eden en genc ixtirachi-1884103>

Dünyanı dəyişdirən balaca ixtiraçılar

(metodik vəsait)

Tərtib edən:

Nərmin Qədəməllazadə

Ünvan: AZ-1022 Bakı şəh., S.Vurğun küç.88;

E-mail: info@clb.az.

İnternet ünvanı: www.clb.az